

Hagen Šulce, *Država i nacija u evropskoj istoriji*,
Beograd, Filip Višnjić, 2002, str. 245

S obzirom na to da je u mnogim zemljama Evrope, i to ne samo Istočne i Jugoslovene, već i Zapadne, u poslednje vreme došlo do ponovnog, i to neočekivanog, buđenja nacionalne svesti njihovog stanovništva i da je proces ujedinjavanja Evrope protekao bez preteranog oduševljenja članica Unije, pisac dela koje predstavljamo, Hagen Šulce (Hagen Schulze), smatrao je celishodnim da se posveti istraživanju ideja nacije, nacionalizma i države. „Zbog čega su se Evropljani organizovali u države? Kako i zbog čega se razvio evropski koncept nacije? Zbog čega je toliko uspešan? Kako se razvijala nacionalna svest? Kako su se država i nacija našle zajedno, da bi otada u labavom jedinstvu oblikovale sliku Evrope, a potom i ostalog sveta? Da li je tačno da su nacije i nacionalne države neizbežno zlo koje zamagljuje budućnost i poništava nadanja o ujedinjenju Evrope usred slobodnog svetskog poretka?” - samo su neka među pitanjima od kojih je autor pošao u svojoj analizi. Pokušavajući da pruži racionalan odgovor na postavljena pitanja, Šulce je izvršio rekapitulaciju postojećih znanja o istoriji evropskih država i nacija. U tom smislu, njegova knjiga predstavlja neku vrstu istorijskog pregleda razvoja Starog sveta. Hronološki, Šulce se kreće u koordinatama čije krajnje tačke čine 1000. godina, kada je

došlo do prekida antičke državne tradicije i sam kraj 20. veka (delo je, u originalu, objavljeno 1993. godine); on razmatra, dakle, milenijumsko razdoblje, tokom koga je došlo do formiranja modernih država i nacija. Geografski, pak, Šulce se koncentrisao pretežno na zemlje i nacije Zapadne Evrope, dok je Istok ostao na marginama njegovog interesovanja. Iako pod Evropom podrazumeva celinu kontinenta, ipak su se u optici ovog autora našle prvenstveno tzv. „velike sile”, odnosno one države koje su tokom istorijskog razvoja zauzimale, po moći, veličini, bogatstvu, čelne pozicije u Starom svetu. Francuskoj, Nemačkoj, Engleskoj, Italiji, posvećen je, tako, srazmerno najveći broj stranica. Takav pristup Šulce pravda postojanjem dva evropska civilizacijska kruga - sve od vremena podele na Zapadno i Istočno rimsko carstvo - koja, iako su imala nekih dodirnih tačaka, nikada se nisu, po njegovom mišljenju, u potpunosti međusobno prožimala.

Jedna od prvih teškoća s kojima se Hagen Šulce suočio sastoji se u definisanju pojmova države i nacije, s obzirom na to da je reč o promenljivim i fluidnim konceptima, koji nemaju fiksirano značenje. Autor je stoga pošao od sasvim prihvatljivog stava da koncepti države i nacije predstavljaju kulturne projekte koji su nastali tokom evropske istorije i koji

su se zajedno s njom menjali. Podsećajući na to da država srednjeg veka nije isto što i moderna država, on prati proces nastajanja današnjih političkih tvorevina koje obuhvataju stanovništvo jedne velike teritorije, uključujući u svoja razmatranja i razvoj evropske misli o državi, preko teoretičara kao što su Nikolo Makijaveli, Tomas Mor, Žan Boden, Tomas Hobs, Šarl Monteskje, Džeremi Bentam, Žan-Žak Ruso. Kao i ostali autori koji su se do sada bavili istom temom, Šulce je morao da se pozabavi i fundamentalnim pitanjem: šta je nacija, koji su njeni konstitutivni elementi, odnosno kako odrediti one suštastvene veze koje ljude spajaju u naciju? Njegov zaključak poklapa se sa stavom koji je stotinak godina ranije izneo Ernest Renan, da je nacija, pre svega, duhovni princip i da počiva na svesti veće skupine ljudi da ih povezuje zajednička prošlost, zajednička slava i zajedničke žrtve. Pri tome, Šulce pravi razliku između starijih staleških, ili plemićkih nacija i mlađih, narodnih nacija, koje su se pojavile tek u 18. veku; pridržava se, takođe, i podele na kulturne nacije i državne nacije. Metodom uporedne analize, on je pokazao ne samo da su se koncepti države i nacije menjali tokom istorije već i da se oblikovanje država i nacija odvijalo na različite načine u raznim delovima Evrope: u Zapadnoj Evropi uglavnom je država stvarala naciju, a u Srednjoj Evropi nacije su ostvarivale svoje države.

Vredi primetiti da Šulce, pripovedajući o državama i nacijama Starog sveta, potencira viđenje Evrope kao jedne složene celine čiji su sastavni delovi duboko međusobno povezani mnogobrojnim neraskidivim vezama uspostavljenim to-

kom istorije, koja Evropljane ipak više spaja nego što ih može razdvojiti. Drugim rečima, on tretira Stari svet kao prostor koji, uprkos svim razlikama i uprkos tome što su se svi pokušaji uspostavljanja njegovog jedinstva završavali neuspehom, funkcionise kao zajednica. Čini se da Šulce veruje kako je upravo integracija celog kontinenta ključ za tumačenje istorije Evrope, iako se ujediniteljske težnje mogu prepoznati samo kroz nastojanja pojedinih sila da uspostave svoju hegemoniju: počevši od Španije u 16. i 17. veku, preko Francuske u vreme Luja XIV i Napoleona, Engleske početkom 18. i početkom 19. veka, zatim Rusije koja se, od Bečkog kongresa postepeno pomerala prema Jugoistočnoj i Srednjoj Evropi i Nemačke tokom 20. veka. Svi ovi hegemonistički pokušaji nailazili su na otpor ostalih evropskih država koje su, udruženim snagama, uspevale da ponovo uspostave narušenu ravnotežu u Starom svetu da bi, u drugoj polovini 20. veka, bile prinuđene da prihvate pomoć novih svetskih sila, SAD i Sovjetskog Saveza. Šulce u tome prepoznaje jednu sasvim novu podelu Evrope, podelu na američku i sovjetsku interesnu sferu koja, uz raspad britanskog i francuskog kolonijalnog carstva, potvrđuje da je Stari svet u drugoj polovini 20. veka postao slabiji nego ikada ranije, odnosno da je vreme evropske dominacije planetom zauvek prošlo.

Izvesno je, međutim, da je H. Šulce, kao i mnogi drugi evropski intelektualci, pristalica ujedinjene Evrope, polazeći od toga što su zapadnoevropska i srednjeevropska društva tokom 20. veka postajala sve sličnija i to ne samo na političkom nivou, već i na planu ekonomije,

privrede, kulture, komunikacija i po mnogo čemu drugom. Po njegovom mišljenju, nacionalna država, koja je proteklih vekova bila nužan okvir za razvoj većih ljudskih zajednica, poprilično je istrošena; svojim institucijama ona ne može da reši sva pitanja niti da u potpunosti zadovolji potrebe građana. I pored toga, uočljivo je da načelo nacionalne države nije izgubilo na snazi jer, kako kaže Šulce, „nacionalno osećanje može biti jače od ekonomskih interesa”. Ovaj autor uveren je da nove generacije, rođene i stasale posle Drugog svetskog rata, dakle bez iskustva nacionalsocijalističke i staljinističke diktature, zbog koga su njihovi roditelji bili skloni da pojam nacije i nacionalizma vezuju za zastrašujuće pojave iz bliske prošlosti, ne razumeju i ne vide realnu potrebu za evropskom integracijom. „Odsudna prepreka za jače osećanje evropskog identiteta su Evropljani sami” - kaže Šulce, podsećajući na to da se emocija koja unosi duh zajedništva u veće grupe ljudi kakve su nacije, rađa na temelju njihovih doživljaja u prošlosti: percepcija minule stvarnosti uvek se odvija kroz istorije pojedinih nacija, pa, tvrdi dalje ovaj autor, „Evropljani ne primećuju svoj kontinent od glasnijih nacija”. S obzirom na to da nacije uspešno odolevaju - Šulce je mišljenja da će još dugo postojati - on deli ubeđenje onih intelektualaca koji smatraju „da se u evropsko ujedinjenje može ići samo sa nacijama a ne protiv njih i njihovih legitimnih osobenosti”. Šulce u stvari i ne misli da je podela na nacije opasna po Evropu, već da se opasnost krije u želji za nacionalnim državama sve manjih nacionaliteta. Zato opominje da nacije treba da odu-

stanu od koncepta po kome je njihovo biće jedno i nedeljivo i da počnu da svest o sebi grade obuhvatajući sve one etničke, jezičke i regionalne entitete iz kojih se sastoje.

Iako se, kako rekosmo, Hagen Šulce nije mnogo bavio Jugoistočnom Evropom, ipak je na nekoliko mesta pomenuo, pored ostalih slovenskih i balkanskih naroda, i Srbe. Na žalost, to je učinio, kada je reč o savremenoj istoriji, u negativnom kontekstu. Nedovoljno ili, tačnije rečeno, pogrešno obavešten, i on, kao i mnogi drugi evropski autori koji su poslednjih desetak godina, rukovodeći se političkim motivima tendenciozno pisali o Srbima, govori o ugnjetavanju Albanaca na Kosovu (str. 126 i 222), izostavljajući čitav kontekst dešavanja u ovoj pokrajini i čak poistovećujući srpsko pravo na Kosovo sa grčkim pretenzijama na Makedoniju.

No, i pored toga, monografija Hage-
na Šulcea je vrlo kvalitetno štivo koje predstavlja značajan prilog već postojećoj literaturi o fenomenima države i nacije. Interdisciplinarnim pristupom autor je svestrano osvetlio sve što je bitno za razumevanje ove problematike i to na način koji može privući i zainteresovati i manje obaveštenog čitaoca. Knjiga sadrži koristan spisak starije i novije literature na engleskom, nemačkom, francuskom, italijanskom, španskom, rumunskom i češkom jeziku.

Mr Sofija BOŽIĆ